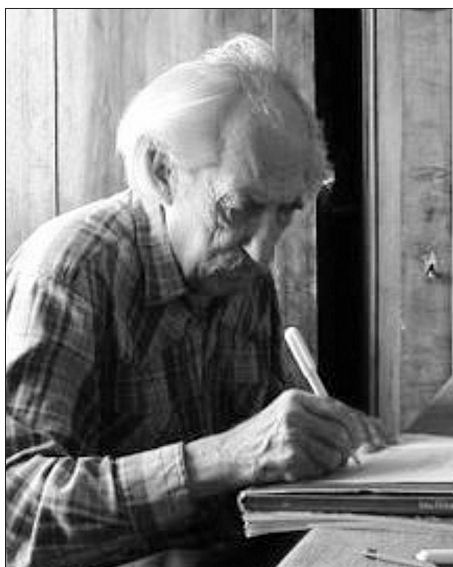

NEKROLÓG

Obituary

SZAMÁK ISTVÁN
(1920–2010)

2010. szeptember 25-én, életének 91. évében Galántán elhunyt Szamák István felvidéki növénynemesítő. Szamák István annak a nagy generációnak a tagja, aki még személyesen ismerte és együtt dolgozott a magyar növénynemesítés nagy úttörőivel, s joggal mondhatjuk, hogy Ő maga is az volt. Pista bácsit – mindenki így szólította – sokan ismertük, tiszteltük és szerettük, sokat tanulhattunk tőle. 1993-ig ötven aktív évet töltött a nemesítésben, de kapcsolata a szakmával, a növényekkel és a munkatársakkal utána sem szakadt meg, azokat továbbra is ápolta.

1920. június 17-én született pozsonyi evangélikus orvos családban és a gimnáziumot követően Prágában szeretett volna tovább tanulni a pedagógiai fakultáson biológia-kémika szakon. A háború előszele miatt azonban a család Mosonmagyaróvár mellett döntött, ahol 1938–1941 között elvégezte a hároméves gazdasági akadémiát, majd a pozsonyi Komensky Egyetemen a biológia-kémia szakot. 1943-ban helyezkedett el a diószegi nemesítő állomáson, ahol a hosszú pályája során végig kitartott.

Ifjú kutatóként olyan mesterektől tanulhatta a hivatást, mint Gruber Ferenc óvári (később szarvasi) hírneves fűmagnemesítő, Friedrich Béla, aki később a martonvásári intézet alapító igazgatója lett, továbbá Venény Lajos, sósszigeti búzanemesítő, aki szibériai fogsága alatt Omszkban Vavilovval is személyes kapcsolatban állt. Szamáék István így ír róluk egy levelében: *„Mit köszönhettem ennek a három embernek? Gruber Ferencnek a szókimondó, kíméletlen bírálatú és forrón szerető patriotizmust, szakmai munkabírását.... Friedrich Bélában csodálatosan társult a biológia szeretete a műszaki haladás iránti érdeklődéssel és a legpraktikusabb megoldás keresésével. Ötleteit mintha a mai kornak szánta volna.... Venény Lajos lelkesedett a képzőművészetért, a könyvért. Szép holdfényes éjszakákon a parkban csavargott, az útszéli diófákról többéves készleteket halmozott... novemberig fürdött a Kis-Dunában, nyitott ablakán bejártak a cinkék. A populációk formagazdagságát szerette. A mennyiségi nemesítés korában ő a minőségre helyezte a fő súlyt.”*

A diószegi állomás Csehszlovákia egyik legnagyobb nemesítő telepe volt: 1949-ben ötven fajon belül indítottak ott nemesítést, melyet később 17 kutató-állomásra, ahogy a felvidékiek hívták „nemesítő-üzembe” osztottak szét. Pista bácsi a pályája első felében elsősorban fűfélék, árpa, mák és kukorica nemesítésével foglalkozott. Érdeklődése és a gazdasági helyzet fokozatosan a búza felé vezette. A hatvanas évek végétől munkájában már a búzanemesítésre koncentrált. Több mint tízezer új kombinációt állított elő. Érdekesség, hogy a szelekció folyamán szinte csak a szállás búzákat tartotta meg. Ekkor tűzték ki Csehszlovákiában, hogy az ország legyen önellátó gabonából. Az állam megfelelő összeget biztosított a kutatásokhoz és a saját fajták előállításához, mely törekvést erősítette a hetvenes évek elején a szovjet és jugoszláv búzák visszaszorulása is. Szamáék István ezidőtájt keresztezte a régi Kosutszka fajtát belga és mexikói genotípusokkal, melynek eredményeként született meg legnagyobb fajtája az 1981-ben minősített kiváló minőségű Kosuthka. Ezt követően még két másik jelentős fajta került ki műhelyéből: az igen magas ezerszemtömegű Livia és a rendkívül bőtermő Sana. Ezeket a Tátra alatti dombvidékeken igen eredményesen termelték hosszú évekig az ottani gazdák. Kedvelte a nagykalászu, nagy

szemű genotípusokat. Ha a nemesítésben magas ezerszemtömegű alapanyagra volt szükségünk, hozzá mindig fordulhattunk. A nyolcvanas évek elején Csehszlovákia önellátóvá vált búzából, s Szemák István ekkor Bartalos Menyhért Dunaszerdahely-sósszigeti nemesítővel együtt megkapta az egyik legnagyobb állami kitüntetést a Klement Gotwald Érdemrendet. Óriási dolog volt ez, mert a kisebbségi lét nehézségei mindkettőjük életét végigkísérte abban az időben.

Szemák István az a nemesítő volt, aki rendkívül fontosnak tartotta a kooperációt, a kutatói alapanyagok és cikkek cseréjét. A nyolcvanas években indítója és aktív tagja volt a Sóssziget–Diószeg–Bucsfány–Martonvásár–Szeged búzanevelési együttműködésnek. A szegedi Gabonakutató Intézet Tudományos Tanácsa a búzanevelés területén elért sikereiért, a nemesítési együttműködésért 1999-ben Baross László Emlékplakettel tüntette ki. Szerencsésnek tartotta magát, hogy fiatal korában megadatott neki az, hogy külföldi nemesítőket fogadhatott és tanulmányutakat tehetett főleg a környező országokba, de eljutott Finnországba és Jugoszláviába is. Meghatározó élménye volt, hogy 1955-ben Diószegre látogatott egy anyaországi nemesítő küldöttség, melynek tagja volt egykori főnöke és mestere Friedrich Béla, aki áttelepülése után akkor már martonvásári igazgató volt, továbbá Beke Ferenc, Lelley János, Teichmann Vilmos, Sedlmayr Kurt, Szüllő Ferenc, Vezekényi Ernő, s kísérhette őket Diószegen a tenyészkertben, továbbá a többi felvidéki nemesítő állomáson. Egy évre rá egy csehszlovák delegáció tagjaként pedig viszonzhatta a látogatást, s amikor az utolsó nap megköszönte a nagyszerű vendéglátást, Jánossy Andor így válaszolt neki: *„Te nem vagy vendég, Te hazajöttél!”* Később, a hatvanas években, többhetes, nagy nyári körutat tett az akkori szocialista országok legjelentősebb nemesítőkertjeiben. Bulgáriában, Romániában, Jugoszláviában, Magyarországon, és Kelet-Németországban. Erről a körútról, amikor egy szál hátzissákkal vonaton utazta be a kontinens keleti felét, sokat mesélt az őt követő generációnak hangsúlyozva a nyelvtudás jelentőségét.

Több nyelven beszélt, valóságos nyelvi zseni volt, a fiataloknak nyelvórákat adott: a magyar és a szláv nyelveken túl beszélt finnül és észtül, németül, angolul, latinul, spanyolul. Nagyra értékelte a művészeteket, s hangsúlyozta az intuíció szerepét a nemesítésben is. Feleségével együtt több, mint hat évtizeden keresztül tagja volt a híres galántai Kodály Kórusnak. Élete utolsó évtizedében is aktívan élt másik hobbijának a gyógynövények gyűjtésének, szárításának, a gyógyteák készítésének. Gyermekai közül kettő kertészmérnök, egy pedig nyelvtudós. Nagyon szerette családját, az unokáit, Lívia búzafajtáját feleségéről nevezte el.

E megemlékezés végén álljanak itt saját, megkapóan szép sorai az utódgenerációk előtt példaként szakmai hitvallásáról, magyarságáról.

„Olyannak tudom magam, mint a fűvirág porát a Mindenható óriási markában.... Egyike vagyok a „15 millió magyarnak”... 1943-tól 1945 húsvétjáig, mint külföldi állampolgár munkaengedéllyel dolgoztam az akkor Magyarországhoz tartozó Diószegen. 17 tanulóévemből több, mint 16-ot magyar nyelven hallgattam, de még egyetlen napig sem voltam Magyarország állampolgára. A munkahelyemen megmaradtam... mindebből van egy üzenetem Nektek, fiataloknak: ne nézzétek a sanyarú időt, és gyarapítsátok tudásotokat a jobb idő számára!”

Dr. Bóna Lajos–Dr. Matuz János